

1-тақырып. «Кеден құқығы курсының негізгі түсініктері, пәні, міндеттері және жүйесі .

Қазақстан Республикасының сыртқы экономикалық қызметтерін либерализациялау сыртқы рынокка шығушы кәсіпорындардың, ұйымдардың және мекемелердің, сондай-ақ жекелеген кәсіпкерлердің шеңберін кеңейте түсті. Осыған байланысты халықаралық тауарлар, жұмыстар, қызметтер, ақпараттар, сипаткерлік қызмет нәтижелерін алмасу салаларында мемлекеттік реттеудің ролі де елеулі өсе түсуде. Сондықтан мемлекет кеден ісі және кеден саясаты түсініктерімен қамтылатын кеден шекарасы арқылы өтетін тауарлардың және көлік құралдарының өтуінің кедендік режимін бекітеді, кедендік төлемдерді алады, кеден ережелерін бекітеді, кедендік төлемдерді алады, кеден ережелерін бекітеді және басқа да көптеген басқару және реттеу қызметтерін жүзеге асырады. Кеден ісі мен кеден саясаты сыртқы экономикалық қызмет аясындағы құрам болып қана қалмай, басқа мемлекеттермен жаңа үлгідегі экономикалақ байланыстар қалыптастырудың дәнекері болып табылады.

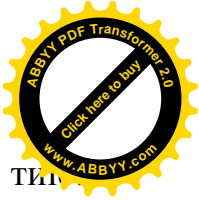
Жоғарыда айтылғандарға байланысты, заң және экономика факультеттері студенттерінің, кеден, қаржы, құқық қорғау органдары мен басқа да органдар қызметкерлерінің, сондай-ақ сыртқы экономикалық қызметтерге қатысушы басқа да субъектілердің кеден заңдарын оқып-білуі бүгінгі күнде өзекті мәселелердің бірі.

Қазақстанның тәуелсіздік алып, егемендікке ие болуы жаңа заңдарды қажет етті. Ұлттық қауіпсіздікке байланысты жаңа құқықтық инфрақұрылымдардың құрылуы жаңа басты бағыттар мен заң шараларының қабылдануына алып келді. Осындай басты бағыттардың бірі - кеден жүйесі. Кеден саласын ғылыми негіздеу үшін қазақстандық қана емес, сондай-ақ бұрынғы одақтық және халықаралық кеден заңдарының негізінде қоғамдық катынастардың құқықтық реттелуінің орны мен ролін, ерекшелігін анық-тау өте маңызды.

Кеден құқығының пайда болуына Қазақстанның мемлекеттік қызметінде кеден саласының, бөлінуі әсер етті. Кеден саласын монополиялық мемлекеттік реттеудің қажеттілігі ішкі және сыртқы саясаттың құрылымы кеден саясатын анықтау арқылы кеден қызметінің арнайы органдарының, кеден ісінің құрылу жолдары арқылы кеден жүйесінің қалыптасуына алып келеді.

Кеден ісі кеден саясатының мақсатқа жету құралы ретінде, кеден территориясында арнайы әдіс-тәсілдері арқылы басқа кеден салаларының элементтерімен байланыса отырып, мемлекеттің монополиялық қызметінің құралы болып табылады.

Кеден құқығының дамуының алғашқы кезеңі оның пәнінің тар болуымен және қоғамдық катынастарды кедендік реттеуімен сипатталынады. Кодификацияланған актінің қабылдануы құқықтық реттеуде кеден құқығы пәнінің жаңа мазмұнын қалыптастырады. Еуропа кеден құқығының тәжірибесі керсеткендей, фискальды функцияның басқа экономикалық

бірыңғай нарықтың шараларымен салыстырғанда, ролі төмен болуы тиген. Кеден саласының құқық қорғау аспектілеріне заңсыз есірткі және заңсыз қару айналымдары, халықаралық терроризммен күресу жатады.

Қазақстанның халықаралық саяси және экономикалық қатынастарының дамуы, еліміздің интеграциялық процестерге тікелей қатысуы кеден құқығының ролі мен маңыздылығын арттыруда. Бұл оқу құралы Қазақстан құқығындағы кеден құқығының жеке кешендік құқық саласы ретінде құрылып, дамуына ғылыми негіздеме беруді мақсат етті. Кітапта Қазақстанның кеден саласының пайда болуының алғышарттары мен оның құрылымдық бөлімдерін: кеден саясаты мен кеден ісін, Қазақстан құқығының кешендік құқық саласы ретіндегі пайда болу және қалыптасу жолдарын, оның даму кезеңдерін зерттеу, кеден құқығының жалпы сипаттамасын, кеден құқығының құқықтық институттарын, кеден ісі нормативтерінің жетілу жолдарын және халықаралық кеден құқығының жетістіктерін ескере отырып, республикамыздың кеден саясатының құралдарын, кеден саласындағы мемлекеттік басқаруда болатын мәселелерді шешуді қарастырған. Еуропа Одағының, және ТМД мемлекеттерінің кеден заңдарына салыстырмалы талдау жасалған. Кеден саласындағы құқықтық қатынастардағы мәселелерді шешу мен реттеуге деген мемлекет талпынысының пайда болуы және соған арнайы құқықтық нормалардың қабылдануы кеден құқығының пайда болуына әкелді. Жалпы кеден құқығының дамуының екі кезеңін атап айтуға болады:

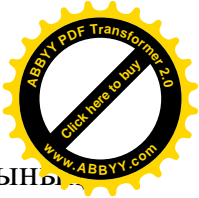
- 1991 жылғы желтоқсаннан 1995 жылдың шілдесіне дейін (кодификацияланған актінің қабылдануына дейін);

- 1995 жылдың шілдесінен бүгінгі күнге дейін. Беларусь Республикасы, Қазақстан Республикасы, Қырғызстан Республикасы және Ресей Федерациясы Мемлекетаралық кеңесі жанындағы Үкімет басшылары кеңесімен 1998 жылғы 24 қарашада "Кеден Одағымен бірыңғай экономикалық кеңістік құру және оның жүзеге асыру шаралары туралы келісім жобасы туралы" шешім қабылданды.

1999 жылғы 26 ақпанда мемлекет басшылары қабылданған Келісім (Қазақстан 1999 жылғы 24 маусымда ратификациялаған) Кеден Одағындағы өзара қатынасқа өзгеріс әкелмек, сондай-ақ интеграциялық процестерді күшейтіп, ұлттық кеден заңдылықтарының өзгеруіне септігін тигізбек.

Қазақстанның кеден құқығының негізгі ережелері кеден заңдылықтарының құқықтық институттарына негізделген. Оларға кеден саясатын, кеден ісін, кеден шекарысынан тауарлар мен көлік құралдары етуінің қағидалары мен құқықтық механизмдерін, кеден режимдерін, кеден төлемдерін, кеденді рәсімдеу мен кедендік бақылауды, кедендік құқық, бұзушылық үшін жауапкершілікті жатқызуға болады.

Кеден саласындағы қоғамдық қатынастардың пайда болуы кеден құқығы субъектілерінің өзара қатынастарымен тығыз байланысты. Кеден құқығы материалдық та, ұйымдастырушылық та сипатқа ие. Ол кеден құқығын материалдық және процессуалдық бөлімге бөліп, жалпы және ерекше бөлімнің негізін құрайды.

Жалпы бөлімде кеден саласының жалпы мәселелері, кеден құқығының сипаттамасы, халықаралық кеден құқығы мен ішкі кеден құқығының арақатынасы, кеден қызметін ұйымдастырудың негіздері кеден саясаты және кеден ісі қамтылған.

Ерекше бөлімде кеден ісі мемлекеттік басқарудың құралы ретінде кеден құқығының институттары, кеден органдарының функциялары, Қазақстан кеден саласының халықаралық - құқықтық аспектілері қарастырылған. Жалпы және ерекше бөлімдерінің тақырыптары оқу бағдарламасына сәйкестендірілген. Қосымшада оқу бағдарламасы, тест және нормативтік құқықтық материалдар берілген. Автордың ойынша, бұл оқу құралы кеден саласының арнайы курстарын жүргізу барысында көмекші құрал ретінде және сыртқы экономикалық қызмет, халықаралық аспектілер мен Қазақстанның мемлекеттік және қоғамдық өміріне, кеден мәселесіне катысты курстарда пайдалануға арналған.

Құқық мәселелері теориялық қайта қарауды қажет етеді. Заңды егеменді Қазақстан қызметінің негізгі қағидаларына жауап беретін жаңа мазмұнмен толықтыру қажет. Пайда бола бастаған қазіргі құқық түсінушілік құқық табиғатының, оның мазмұнының, құрылымының және мемлекеттік және қоғамдық өмірдің басқа да құбылыстарымен байланысының мәселелеріне жауап беруге көмектеседі. Барлық заңдық ұғымдардың дәл анықтамасын беру толықтай қоғамның құқықтық ұйымдарының "құқықтық жүйесі" ретінде, соның ішінде мемлекетте іске асатын және қызмет ететін барлық заңдық құралдарға, институттар мен мекемелерге әсер етеді.

Еуропа елдерінің нормативті-құқықтық заңдық жүйелерінің объективті құқықтық заңдылықтарын қарастыра келе, құқық құрылымында әр түрлі деңгейдегі, соның ішінде көп тұрғылы заңдық реттеуді қамтамасыз ететін екіншілік, кешендік бөлімдерінің қалыптасуын бөліп көрсетеді. Құқық әлеуметтік құбылыс және өзінің жүйесі (құрылым, құрылыс) бар. Құқық жүйесінің бір элементі ретінде негізгі (іргелі) және кешенді болып бөлінетін құқық саласы болып табылады.

Дәстүрлі (іргелі) немесе негізгі сала ретінде Коинституциялық, әкімшілік, азаматтық, қылмыстық, процессуальдық және басқа да салалардың Қазақстандық құқық жүйесінде орын алуы күмән тудырмайды. Дегенмен, объективті шындық қандай да бір қоғамдық катынастарды реттейтін жаңа салалардың пайда болуының ғылыми негізделуін талап етеді. Егеменді Қазақстанның түзілуінен ішкі және кеден саясаты олардың құрамдас бөлігі болды. Оны іске асыру үшін мемлекеттің басқарушылық қызметі, арнайы өкілетті органдар, заңдық негіз керек.

Кеден саласы Қазақстан үшін мемлекеттік егемендікті және тәуелсіздікті, оның экономикалық қауіпсіздігін, сонымен қатар егеменді мемлекеттің қызметіндегі қайтадан пайда болған ішкі саясат, экономика, қорғаныс және т. б. салаларын қамтамасыз етудің құралы ретінде болды.

Құқық өзіндік жүйесі, құрылымы бар әлеуметтік құбылыс. Оның бір элементі - құқық салаларына бөлінуі. Олар өз ішінен негізгі және кешендік болып бөлінеді. Қазақстандық құқық салаларының ішінде Конституциялық, әкімшілік,

азаматтық, қылмыстық басқа да құқық салаларының орны ешқандай күді туғызбайды. Жаңа құқық салаларының пайда болуы қоғам қажеттілігінен туындайды. Қазақстанның егемендік алуы ішкі және сыртқы саясатына жаңа мазмұн берді. Оның бірі - арнайы өкілді органдары бар белгілі бір заңдылық негізі бар кеден саясаты.

Қазақстанның егемендігін, тәуелсіздігін, экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің құралы ретінде кеден саласы пайда болды.

Алғашқы пайда болған кеден заңдылығының кедендік реттеуде мүлт кеткен жерлері де болды. Кеден саласына қатысты негізгі заңның қабылдануына дейін кедендік реттеудің өзін оны ғылыми зерттеу жағдайында осы саланың бір институты ретінде қарастыруға болады. Сондай-ақ әкімшілік пәні менен әдістері кеден саласының кейбір мәселелерін қамтыған.